

SIPOS GÁBOR

A KÜLSŐ TEMPLOM BIBLIÁJA

Kántorné asszonyom, Szilágyi Erzsébet így vallott: „szemeimmel láttam, hogy a prédikáló szék mellett lévő ablak irányába egy tőkét támasztott volt az átkozott, és azon hágván bé, az ablakon szállott le a székre, amint a sáros lábnym-helyről meglátszott a cathedra mellett, és úgy ment fel a prédikáló székbe, és levéén a bibliát az ajtón ment ki, nyitva találtuk jó reggel a víz felől való templomajtónak felét.”

A 18. század közepén a kolozsvári reformátusoknak két temploma volt, az egyik a városfalakon belül a Farkas utcában, a másik a Külmagyar utcában, a mai kétágú templom háta mögötti telken. Ez utóbbi a század elején fából épült, kőalapra rakott gerendavázát kívül-belül deszka borította. A Malomárok felőli, a hat-szög három oldalával záródó északi részén állott a szószerék, déli fala mentén pedig karzat húzódtott, ahova 1774-ben orgonát építettek. Főajtóit kulcsos zár biztosította, a mellékajtókat azonban csak belülről zárták be vasrúddal.¹

Egyetlen leltára 1818-ból maradt fenn, eszerint állandóan a katedrán tartották – a régi szokásnak megfelelően – a Szenci Kertész Ábrahám kiadásában 1660-ban Váradon megjelent ívrétű biblia egyik példányát.² E díszes kötésű szentírást Kovács K[lára? Kata?] adományozta a kolozsvári eklézsiának,³ és mivel a belső templomban a gr. Bánffy Györgytől 1722-ben ajándékozott ezüstveretes táblájú váradi bibliát használták, Kovács asszonyom adománya a külső templom szószerékére került. Innen lopták el 1753 augusztusában, néhány hónap múlva azonban az eklézsia előjárói a nyomára bukkantak, és 1754. március 1-jén már a szerencsésen hazakerült kötet azonosítása végett tartottak tanúvallatást a kolozsvári városházán.⁴

Két esküdt jegyző végezte a vallatást, a 14 beidézett tanútól négy kérdésre vártak feleletet:

„1mo. Tudja-é a tanú nyilván és bizonyoson, hogy ez a magyar Biblia, mely szeme előtt vagyon, a kolozsvári reformata eklézsiának tulajdon könyve?

2do. Tudja-é nyilván és bizonyoson, hogy ez a Biblia a megnevezett ecclesiának hóstáti templomá-

ból az elmúlt nyáron Augustusnak egyik napjára virradólag oly ember által vezett el, aki ugyanakkor azon templomot felverte?

3¹⁰. Az az ember ki volt és egyedül volt-é vagy többedmagával?

4¹⁰. Azon Biblián akkor hány ezüst kapocs volt?”

A tanúk kétség nélkül azonosították a díszes kötésű szentírást, egyikük, Dömsödi Sámuel, a külső templom kántora részletekkel is szolgált: „tudom nyilván és bizonyosan, hogy ez a szent váradi Biblia gonoszul való elvesztéig mind a külső Magyar utcai templomban állott, és hogy tulajdon könyve a megnevezett nemes ecclesiának, hitemmel mondom, minthogy kezemben száma nélkül sokszor forgott, nevezetesen pedig ezekről a solennitásairól esmérem, úgymint a rajta még megmaradott három boglárokról, aranyos táblájáról és a tábláján lévő név és betűkről, úgymint K. KOVÁCZ és IAONI, úgy egyéb jelekről is.” Högyi János tovább erősítette az azonosítást: „kezemben sokszor [volt], házomnál is lévén még annakelőtte, míg a templomból el nem lopták ezt a Bibliát, írtam s íratattam egy rongyos váradi Bibliámnak defectusit belőle.” Régeni Zsigmond és felesége megállapították, hogy „mocskosabb ugyan most a táblája, de sajdítjuk, hogy nem más, hanem ez a Biblia az, amely a külső templombul tavaly nyárban egy éjszaka elveszett”. Szabó Gergely vallomása szerint „gyakran volt kezembe, olvastam is eleget belőle, minthogy egyházi voltam s vagyok, a prédikáló székben is elégszer volt kezembe”.

Hozzárult az azonosításhoz a biblia díszes kötése, mindnyájan tudták, hogy az aranyozott első táblát eredetileg két ezüst kapocs és négy boglár ékesítette. Az egyik ezüst kapocs már korábban elveszett, Dömsödi Sámuel vallomása szerint „egy szeredán vagy csötörtökön reá menvén a pápista deákok a templomra, bémentek és letekerték róla, a feleségem vette ki a kezéből, még majd megrugdosták, s bévitte volt néhai püspök uramhoz”. Deáki Filep József kolozsvári lelkipásztor 1740 és 1748 októbere között viselte a püspöki tisztséget, az ő idejében történt a helybéli katolikus lyceum diákjainak akciója. A most vizsgált tolvajlás során eltűnt a másik kapocs és egy boglár.

Köpeczi Józsefné Sófaly Ilona volt az egyetlen tanú, aki látta a betöréssel gyanúsítható személyt: „egy péntek nap estve alkonyodot tájban, még szinte a várból is majd kirekedtem, a kertből jövén hazafelé a víz [ti. a Malomárok] mellett, a templomba járó felvonó hídon láttam bajoskodni egy nem igen magas legényt kékbe, egy csulak kalap a fejibe, hogy egy malomhoz való vas horgot akasztott a felvonó híd ajtóra, mesterkedvén véle, hogy miképpen mehetne bé a cinterembe, mind addig s addig, a megnevezett vas horoggal is segítvén magát, egyik cövekről a másra által vetvén magát, béméne és elsulloga a gyümölcsös közt a templom háta megé. Egy 10 esztendő leánykámmal lévén, még monda, ugyan nehezen mene bé, anyámasszony, s mondám, hogy hadd el, fiam, mert tudja az ott a járást, menjünk, mert majd kirekedünk. Másnap reggel hallom, hogy elveszett a templomból ez a Biblia, s mindjárt mondám, hogy nem más, hanem ez a legény vitte el, bánom, hogy hírt nem töttem, mert azután csak gondoltam, hogy nem jó féle ember lehetett az.”

Szombat reggel Dömsödi kántor vette észre a betörés nyomait: „amely napra virradólag felverték a megnevezett templomot, [...] hátra mentem reggel templom előtt mintegy egy órával a vízre vízért, és látám, hogy a víz felől való templomajtó nyitva. Hogy elemenék, mondám a templomseprónének (minthogy ő szokta bézárni az ajtókat), hogy nyitva hagyta ked az víz felől való templomajtót. És azonnal hátraméne, és monda rebegve, nem hagytam biz én, hanem valami gonosz ember az éjszaka felverte a templomot.” Özvegy Kis Gáspárné Áts Sára, a sepregető asszony is előadta az esetet: „kántor Dömsödi Sámuel uram őkegyelme monda, hogy nyitva hagytam az estve a templomajtót, mondám, én bizony nem hagytam, megijedék rajta, hátraszaladék, hát ugyanugyan a víz felől való ajtónak fele nyitva, bémének a templomba, hát nincs a prédikáló székben a biblia, sírva elemenék, mondám kántorné asszonyomnak, hogy az éjszaka a templomot felverték, és a prédikáló székéből a bibliát elvitték. Hátra menénk egy néhányan s megkerülők a templomot, hát egy nagy tőke fel van támasztva az ablak irányában, s a sáros lábnyom meglát-

szik, amint behágtak az ablakon, osztán az ajtón mentek ki, hogy vissza nem hághattak az ablakon.” Kántorné asszonyom, Szilágyi Erzsébet így vallott: „szemeimmel láttam, hogy a prédikáló szék mellett lévő ablak irányába egy tőkét támasztott volt az átkozott, és azon hágván bé, az ablakon szállott le a székre, amint a sáros lábnym-helyről meglát-szott a cathedra mellett, és úgy ment fel a prédikáló székbe, és levévén a bibliát az ajtón ment ki, nyitva találtuk jó reggel a víz felől való templomajtónak felét.”

Baconi Incze Mihály tiszteletes, a hetes lelkipásztor akkor értesült a történetekről, amikor kijött a belvárosból megtartani a reggeli könyörgést, „őkegyelme is eleget búsult rajta, bémenvén a várba a könyörgésről, hírt tött őkegyelme a curatoratusnak”. Azonnal kiszállt a gondnokok vizsgálobizottsága, de csupán a betörés már említett jeleit vehette szemügyre.

Nem tudjuk, milyen úton-módon jutottak nyomára a kolozsvári lelkészek az ellopott szentírásnak, Högyi János vallomása viszont részletezte a hazahozatalt: „kolozsvári fő pap tiszteletes Szathmári Pap Zsigmond uram őkegyelme utána küldvén ennek a bibliának nemes Középszolnok vármegyébe, elsöben mentem Szilágyfőkeresztúrra tekintetes nemzetes Dobai Sándor uram őkegyelméhez, által küldvén őkegyelme onnét egy levéllel Göröcsönbe szolgabíró nemzetes Gál Zsigmond uram őkegyelméhez, megadván a levelet Gál Zsigmond uramnak, jelentém őkegyelmének, hogy miben volnék fáradozó, és a levelet is megolvastván eléhozá ezt a bibliát sine omni fibulo argenteo [ezüst kapocs nélkül], amint ez literis recognitionalibus [elismervényéből] őkegyelmének kiteszik. Monda őkegyelme, hogy amiben őkegyelmének áll, úgymint fl. hung. 3 dr 12 [3 magyar forint és 12 dénár] le nem tészem, addig ki nem adja, mellyet is statim et de facto [helyben és ténylegesen] leolvastam őkegyelmének, contentáltam. Vévén őkegyelme tőle recepissét [átvételi elismervényt], úgy én is, jóllehet nehezen, őkegyelmétől vettem recepissét. Ezek után amidőn elbúcsúztam volna őkegyelmétől s feleségétől, kikísérvén a felesége őkegyelmének, szorosan investigála, ennek a bibliának miképpen van dolga, vajon nem lesz-e valami bajunk miatta? Mondám én, nem tudom, mért vallana [kárt] kentek, mert én többször nem voltam itt s nem is kívánok többször jönni, melyre ismét monda az asszony félve, reszketve, keze dörzsölve, ne adja az Isten, hogy az én fiam kárt valljon, mert ő is pénzen vette.” Högyi uram szilágysági utazására 1754 januárjában került sor, Gál szolgabíró január 26-án adott elismervényt „egy nagy aranyas táblájú váradi biblia” átadásáról 3 vonásforint ellenében, az ezüst kapocs már akkor hiányzott a kötéstábláról.⁵

Högyiné Szentiványi Rebeka vallomása a hazaérkezés pillanatát rögzítette: „az uramat küldötte tiszteletes Szathmári uram utána ennek a bibliának a Szilágyba Göröcsönbe, mikor onnét megérkezett az uram, kimenék eleibe, s minekelötte kérdezném, hogy van, mint van, s mindjárt azt kérdém, hogy itt-é a biblia, azzal vettem a lóru az átalvetőt le, mondá őkegyelme, hogy ott van a tarisnyában, bévivén nagy örömmel s tulajdon magam két kezeimmel vöttem ki ezt a bibliát az átalvetőből, s mindjárt mondám az uramnak, hogy erre bizony kész vagyok hétszer is megesküdni, hogy ez a biblia az, amely tavaly nyárba egy éjszaka a templombul gonoszul elveszett.”

A Szathmári Pap Zsigmond elsőpap és Pataki Sámuel gondnok kérésére megtartott tanúvallatás tehát minden kétséget kizáróan igazolta a Szilágyságból visszakérült biblia tulajdonjogát, így a kissé megrongálódott kötésű szentírást visszatehették eredeti helyére, a külső templom szószékre. Itt az évtizedes használatától annyira megrongálódott, hogy 1809 végén restaurálni kellett. Az új kötés előzéklapján olvasható felirat szerint „kötésiben és leveleinek szakadozott részeiben megújítottatott [...] kolozsvári érdemes könyvkötő Gudman János” által. Guttman mester munkája nyomán sötétbarna egész bőr kötetést kapott a szentírás, a táblák sarkain és közepén aranyozott klasszicizáló motívumokkal, gerincén aranyozott címfelirattal. Elkopott címlapját vagy a restauráláskor, vagy már korábban a nyomtatást utánzó kézírattal helyettesítették, az eredeti címlap szedett körzetekből kialakított keretdíszé helyett kék színű motívumokat rajzoltak. Az újrakötéssel eltűnt az

eredeti táblán, előzéklapon vagy címlapon esetleg szereplő tulajdonosnév vagy az adományozást rögzítő feljegyzés.

A kalandos sorsú biblia még 1931-ben is a Magyar utcai templom szószékén állt,⁶ ma a kolozsvár-alsóvárosi egyházközség páncélszekrényében őrzik.

■ JEGYZETEK

1. Sipos Gábor: A kolozsvári hóstáti reformátusok gyülekezete és templomai, 1672–1845. In: Emlékkönyv Benkő Samu születésének nyolcvanadik évfordulójára. Szerk. Sipos Gábor. Kvár, 2008. 307–310.
2. „...a prédikáló székben van a Várad Biblia.” Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár, a kolozsvári református egyházközség levéltára, fasc. XIV. nr. 118.
3. Az adományozó nevét csupán a kötet veretén olvasható felírás öröközte meg, az egyházközség levéltárában nincs írásos nyoma az ajándékozásnak.
4. A kolozsvári egyházközség levéltára, fasc. X. lit. D nr. 80.
5. Az elismervény a vallatási jegyzőkönyvhöz van csatolva.
6. Uo. I. E. 17. sz. leltárkönyv p. 50.

